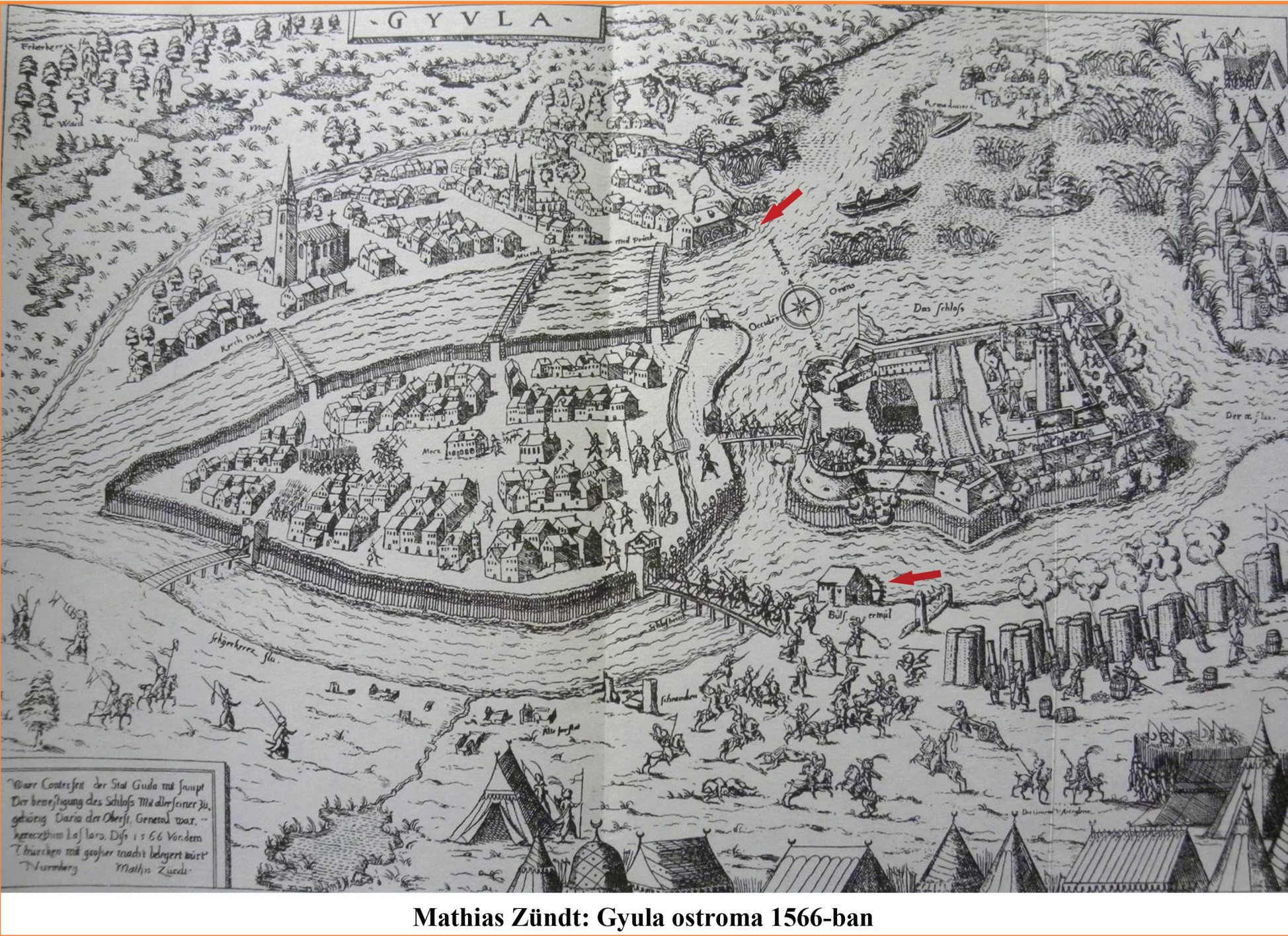
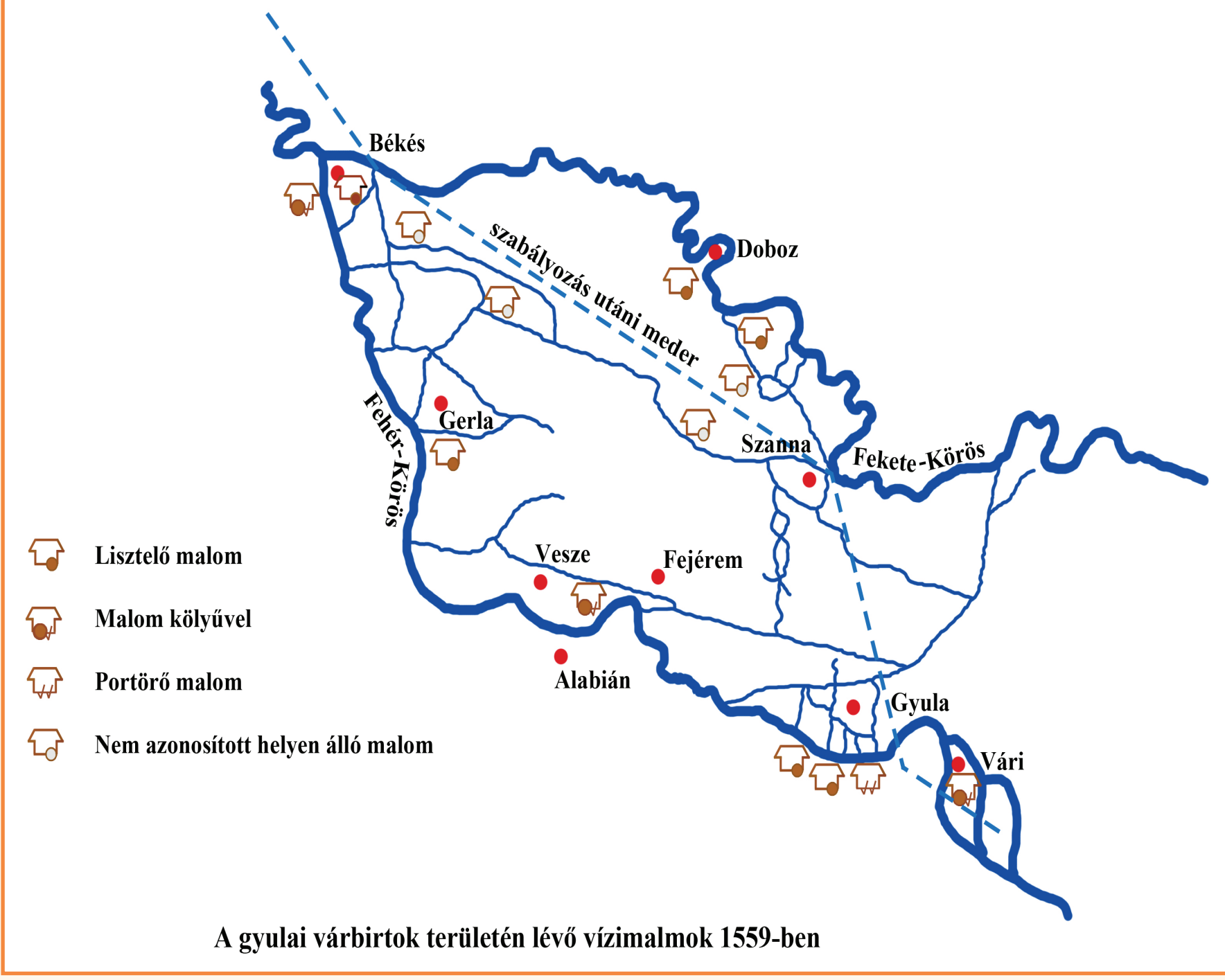
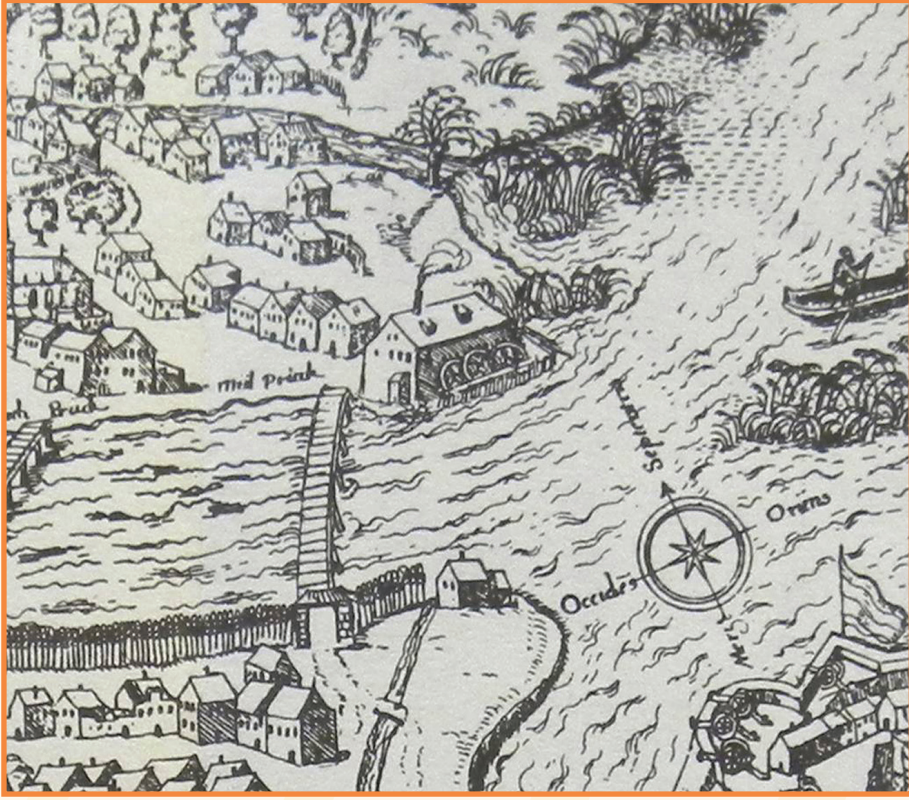

Malmok a gyulai várbirtok területén a XVI-XVIII. században

A malomhelyek fontos és értékes részei voltak a földbirtokoknak. A Gyulai várbirtok területén lévő malmokról a legrégebb írásos emlék az 1261-ből származó IV. Béla adománylevele, amely arról tanúskodik, hogy a király többek között egy, a Fehér-Körösön lévő, Gyula környéki malmot (Alabián ill.Vesze) adományozott az egri püspöknek. A malmok köztisztjeletben is állottak, hiszen itt készült a mindennapi kenyérhez szükséges liszt. Az életemet adó drága gabona itt vált igazán emberi táplálkozásra alkalmassá. A XVI. századi malmainak szitarendszerrel nem voltak ellátva, csak megőrölték a magot, „parasztra” őrölték, de nem választották külön a lisztet és a korpát. Ezt a munkafolyamatot kézi erővel, sziták segítségével mindenki otthon, maga végezte. A malmok épületének fala zömmel fából készült, zsúppal, náddal, zsindellyel fedve, fából faragták az egész malomkésztséget is. A malomépítési jog a földesúré volt. A malmok építői a faragó molnárok voltak, karbantartói, fuvarosai a várbirtok jobbágjai, de kezdetekben maguk a molnárok is jobbágymunkások voltak. A malmok egy része lisztkészítéssel foglalkozott, de voltak malmok amelyek kölyűvel is rendelkeztek, A lisztelő malom körben forgó munkamozgású, sűrűlódás útján őröl, a kölyű változó mozgásirányú, szakaszos munkamozgást végez, üt illetve tör. Ezekkel posztót készítettek, és ezen az elven működtek a lőpor előállításához szükséges portörő malmok is.

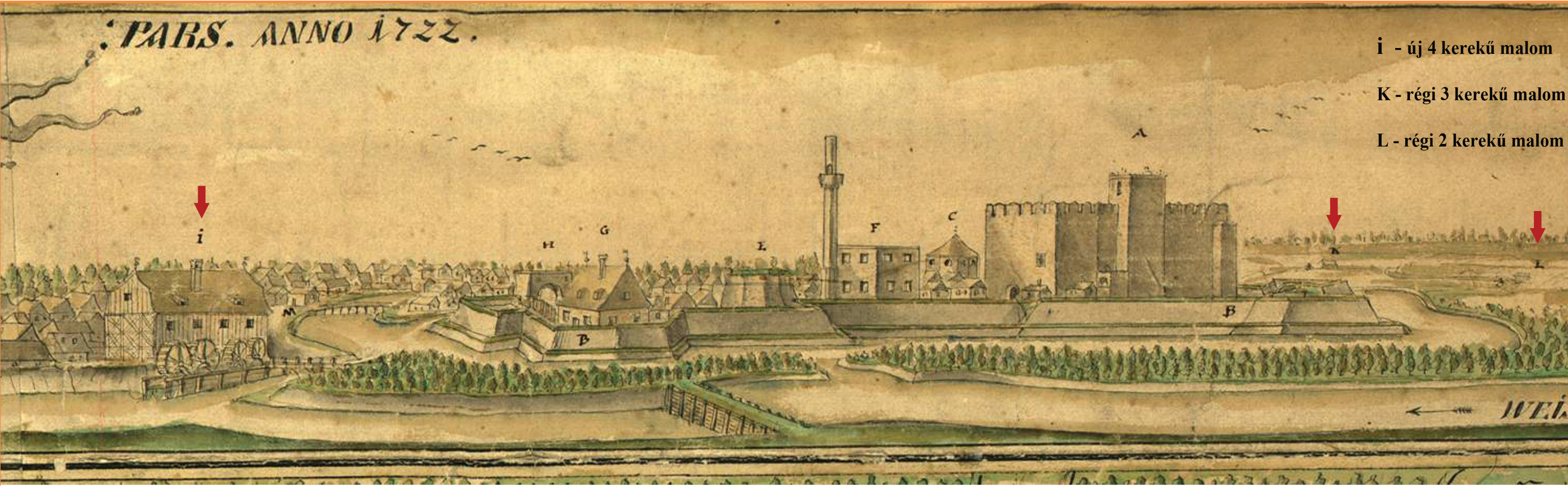

Mathias Zündt: Gyula ostroma 1566-ban

Portörő malom az 1566-os Zündt metszet alapján

Mathias Zündt, Gyula 1566-os török ostromát ábrázoló képén két malom is látható. Az ostromnak bizonyára mindkettő áldozatul esett. A török hódoltság idejéről okleveles adatunk a gyulai malmokról nincs. Az 1664—66 között Gyulán is megfordult Evlia Cselebi török világutazó leírásából azonban tudjuk, hogy ekkor is üzemelt vízimalom Gyulán.

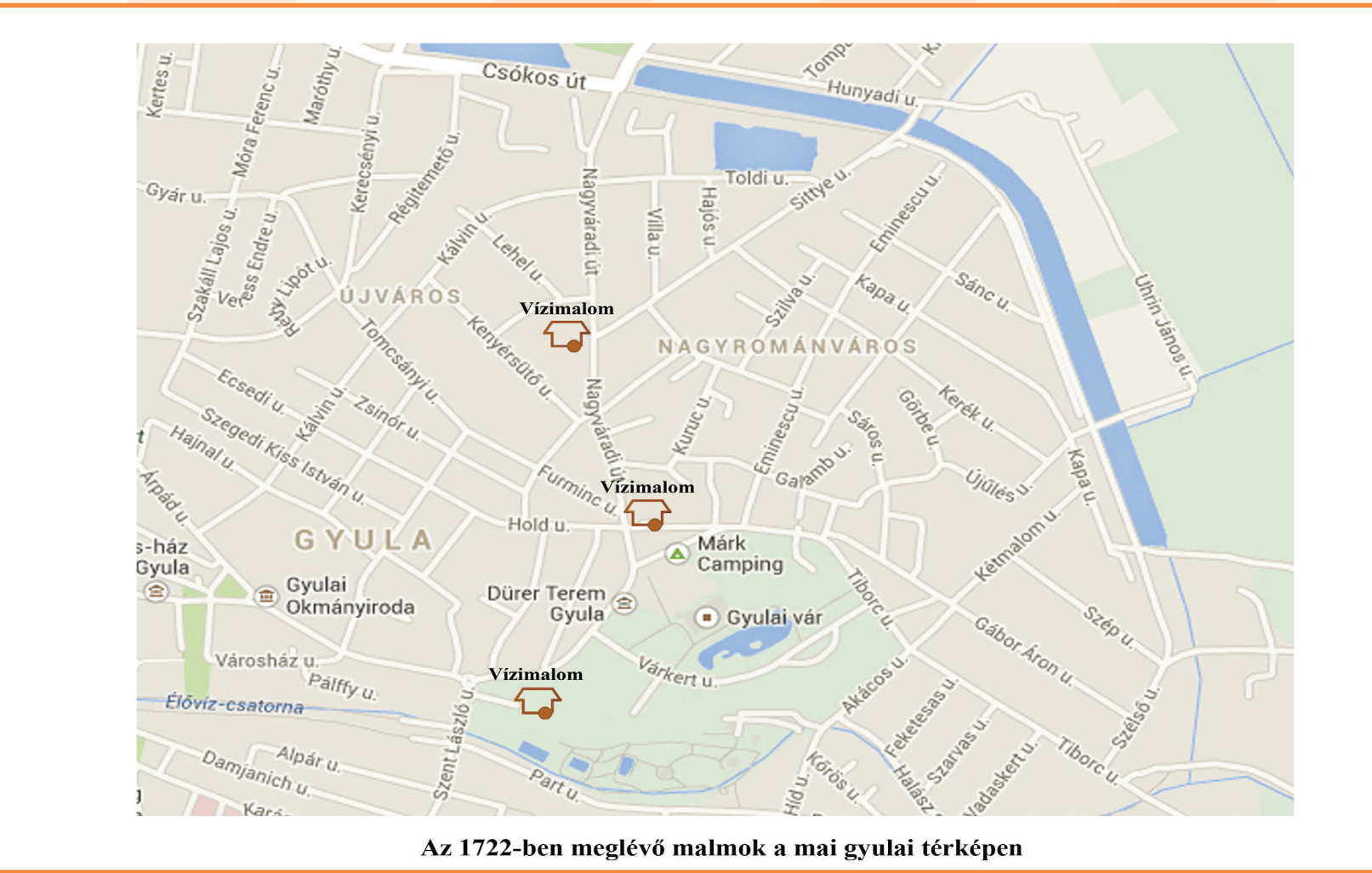
Rosenfeld: A gyulai vár látképe a malmokkal 1722-ben

Az uradalmi nagymalom 1722-ből a Rosenfeld látkép alapján

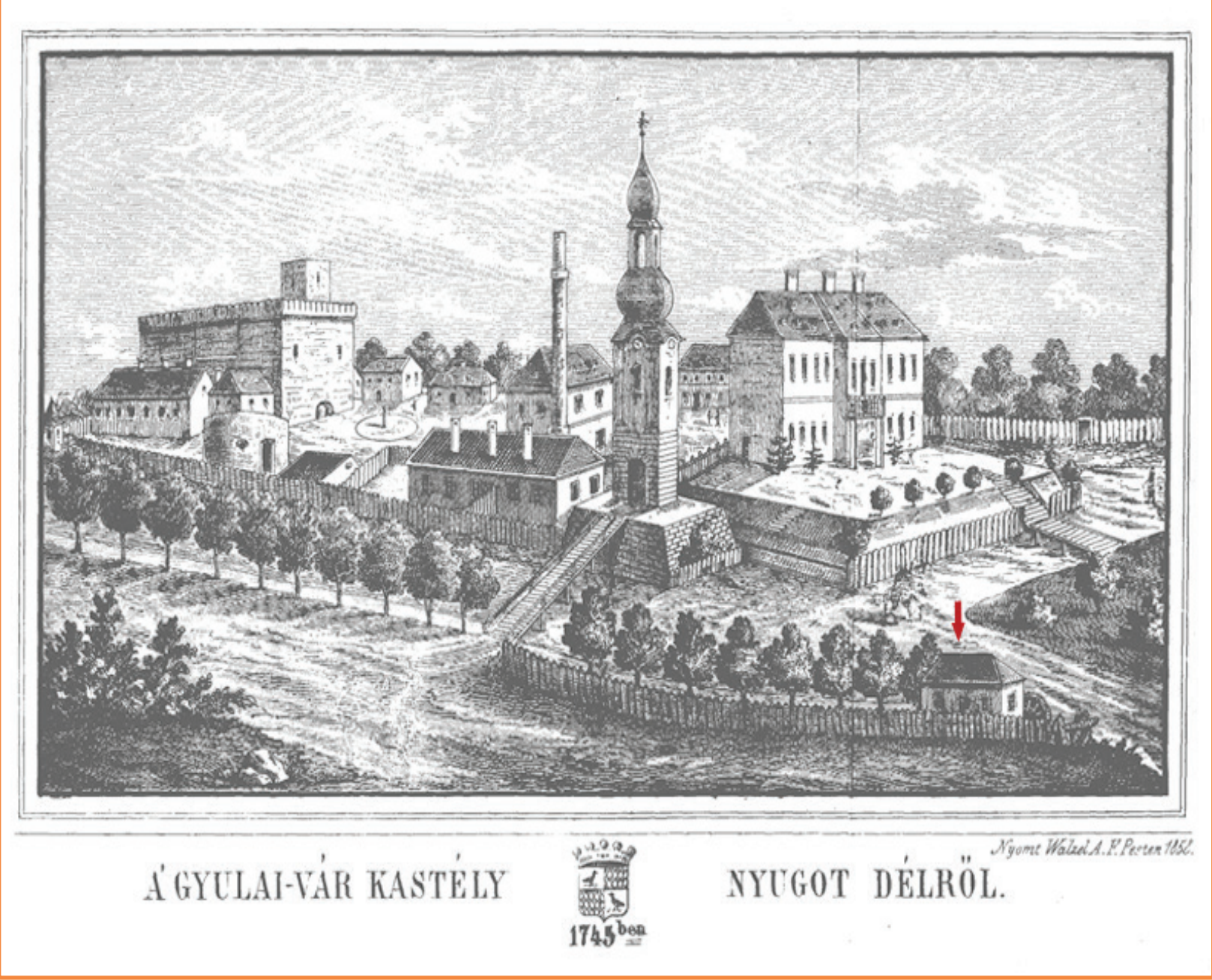

Rosenfeld: Gyula 1722

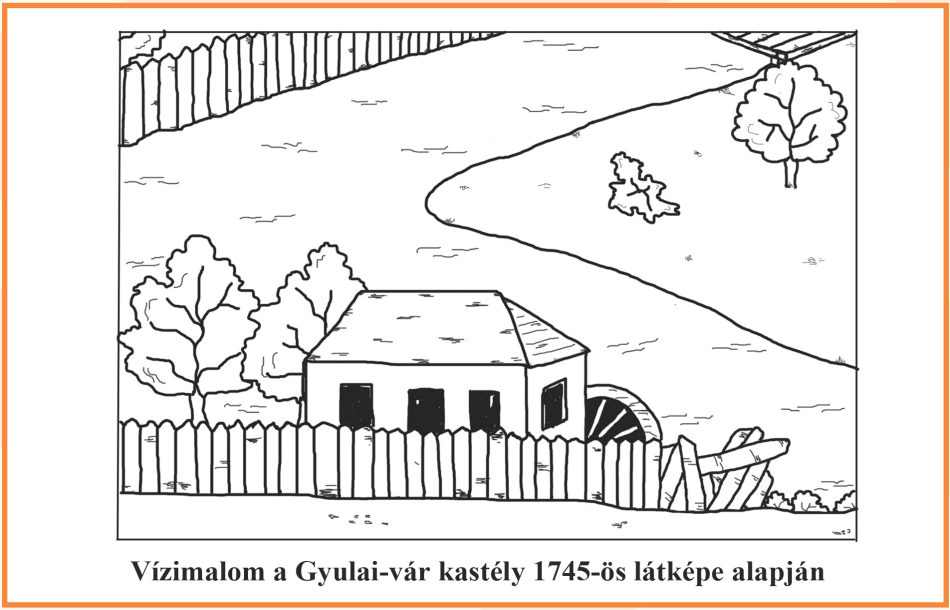

Az 1722-ben meglévő malmok a mai gyulai térképen

A török idők után a térség új birtokosa, Harruckern János György 1720 körül kezd hozzá birtoka megszervezéséhez. Az ő idején (1722) készíti el Rosenfeld hadmérnök a város térképét és látképét. A térképen három malmot jelöl (I,K,L). Kettőt réginek említ (K,L), három, illetve két vízikerekese, ezek a vártól északra helyezkednek el. A harmadik a nagymalom (I) a régi, középkori helyén épült újjá a vártól nyugatra, a mai görögkeleti templom helyén.

Forrás: Kiss Anikó: A gyulai várbirtok malmainak története
Térkép: Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára

Készítette: Bodoki Károly Vízügyi Múzeum Baráti Kör 2014.

Már az 1740-es évektől kezdve sok panasz hangzik el a vízimalmokra. A malomgátak, a fenékarók akadályozták a csónakon való közlekedést, a fausztatást és növelték az árvízveszélyt. A vízszabályozás megoldását szörnyű katasztrófák (árvíz és tűzvész) sürgették, ill. segítették elő. Gyulán 1799-ben árvíz pusztított, 1801. július 9-én pedig tűzvész, leég a város, a fából készült malmok nemkülönben. Ekkor megindul a küzdelem a vizek szabályozásáért, hogy a környéket árvízmentessé lehessen tenni. A leégett malmokat, már nem engedik újjáépíteni, de rendelettel írják elő a Körös-vidéken a többi malom megszüntetését is. A Körösök szabályozása során elkészül Arad megyében a Nádor-malomcsatorna, ezen létesülnek vízimalmok. A gyulai gazdák egy része sokáig ide, a legközelebbi Péli malomba járt őröltetni, azt tartották, a vízimalom nem égeti meg a lisztet, a száraz- és hengeres malom igen. Gyula közelében nem maradt fenn vízimalom, eltűnt technika-történetünknek ez az ősi munkaeszköze.

